

UDK: 351.74(497.11):341.322.5(497.115=18)“1998/1999“

ULOGA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE U SPROVOĐENJU ETNIČKOG ČIŠĆENJA ALBANSKOG STANOVNIŠTVA NA KOSOVU I METOHIJI OD 1998. DO 1999. GODINE

Stručni članak

Primljeno/Received: 22. 1. 2021.

Prihvaćeno/Accepted: 12. 7. 2022.

Zoran D. TODORVIĆ*

Sažetak

Rad predstavlja kratku hronologiju političkog sukoba u Autonomnoj Pokrajini Kosovo (Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo, do ustavnih promena 1989. godine) koji je 90-tih godina prerastao u oružani sukob u kojem su bezbednosne snage Republike Srbije od oktobra 1998. do juna 1999. godine sprovele plansku akciju etničkog čišćenja kosovskih Albanaca. U akciji je vansudski pogubljen nekoliko hiljada albanskih civila i prisilno proterano u Makedoniju, Crnu Goru, Albaniju i Bosnu i Hercegovinu između 800.000 i 850.000 Albanaca. Rad je baziran na pravosnažnim presudama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kojima su osuđeni najviši državni, vojni i policijski zvaničnici u Republici Srbiji zbog udruženog zločinačkog poduhvata usmerenog na izmenu etničke strukture u najmanje 13 kosovskih opština, posebno u periodu kampanje NATO saveza od 24. aprila do 12. juna 1999. godine. Uloga Ministarstva unutrašnjih poslova u sprovedenom udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP), kako je to utvrđeno presudama MKSJ tadašnjim čelnicima MUP-a: Vlastimiru Đorđeviću, načelniku Resora javne bezbednosti, Sretenu Lukiću, načelniku Štaba MUP-a za Kosovo, (optužen je i Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova, ali je 2002. godine izvršio samoubistvo) - nesumnjiva je. Zbog toga zahteva analizu uloge ovog dela represivnog aparata države Srbije u etničkom čišćenju kosovskih Albanaca, kao i njegove uloge u planskom i sistematskom prikrivanju zločina. Prikrivanje zločina sprovedeno je od marta do juna 1999. godine od strane snaga MUP-a kroz tajne operacije premeštanja tela kosovskih Albanaca iz primarnih grobnica na Kosovu i njihovo sahranjivanje u masovne grobnice na tajnim lokacijama u Srbiji. Tri grobnice otkrivene su 2001. i jedna 2013. godine, sa pretpostavkom da ih ima još jer se traga za još 1.086 albanskih žrtava i 562 žrtve Srba, Roma, Bošnjaka, Egipćana, Aškalija i drugih.

Ključne riječi

Policija, ratni zločini, etničko čišćenje, udruženi zločinački poduhvat, masovne grobnice, skrivanje tela kosovskih Albanaca

* Stavovi izneseni u radu, predstavljaju lične stavove autora, a ne stavove institucije u kojoj je autor zaposlen.

UVOD

Nakon sprovedenih sudskih postupaka pred domaćim i međunarodnim sudovima tokom poslednjih 20 godina i izrečenih presuda protiv pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, danas je moguće izvesti jasne zaključke o ulozi policijskih snaga Srbije u etničkom čišćenju albanskog stanovništva na Kosovu i Metohiji od 1998. do 1999. godine¹. Javnost u Srbiji kao i mlađi pripadnici policijskih snaga koji su u službu stupili nakon 2000. godine, ne znaju dovoljno o ulozi pripadnika policijskih formacija u vršenju masovnih zločina protiv civilnog albanskog stanovništva, legitimnih građana Republike Srbije. Osim toga, percepcija je da je srpska javnost još uvek zatvorena za ovu vrstu javnog saopštavanja zbog niza političkih okolnosti, ali i zbog sistematskog negovanja poricanja nacionalističkih akcija Srbije u poslednjem veku. Zbog toga je i opravdano pitanje, da li je srpsko društvo i danas spremno za prihvatanje činjenica u vezi uloge bezbednosnih snaga Srbije u vršenju zločina protiv građana Kosova i Metohije krajem prošlog veka. Pisanje članka na ovi temu posle 20 godina od događaja, ne bi trebalo da proizvede odijum prema njegovom autoru ali, u zatvorenom srpskom društvu (s perspektivom da to još dugo i ostane), pred njega stavlja ozbiljne dileme. S jedne strane, otvaranje ovih tema treba da doprinese javnom sagledavanju istorijskog konteksta u kojima su se ove strašne stvari desile a s druge, da aktuelizira budući odnos društva prema principima profesionalizma i izgradnje državnog aparata sile koji će imati ozbiljne kontrolne mehanizme radi sprečavanja njegove eklatantne zloupotrebe.

Istorija Srbije poslednja dva veka, puna je političkih zloupotreba aparata prinude, posebno policijskih snaga, ali je u periodu od oktobra 1998. do polovine juna 1999. godine postala brutalna i ekstremno usmerena prema nesrpskoj etničkoj grupi na teritoriji vlastite države-kosovskim Albancima². Rad ukazuje na tadašnji funkcionalno-strukturalni koncept Ministarstva

¹ Pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), pored političkih lidera SRJ i Srbije, optuženi su i osuđeni najviši rukovodioci Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije i Vojske Savezne Republike Jugoslavije zbog udruženog zločinačkog poduhvata usmerenog na prisilno iseljenje i deportaciju albanskog stanovništva na Kosovu u isplaniranoj i koordiniranoj akciji Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Vojske SRJ i paravojnih jedinica, sprovedenoj na teritoriji 13 opština na Kosovu, od marta do juna 1999. godine. Optuženi su Slobodan Milošević, predsednik SR Jugoslavije (preminuo 2006. godine, pre izricanja presude), Milan Milutinović, predsednik Republike Srbije (oslobođen optužbi), Nikola Šainović, potpredsednik Vlade Republike Srbije zadužen za Kosovo (osuđen na 18 godine zatvora), Nebojša Pavković, komandant Treće armije Vojske SRJ (osuđen na 22 godine zatvora), Dragoljub Ojdanić, načelnik Generalštaba Vojske SRJ (osuđen na 15 godina zatvora), Vladimir Lazarević, komandant prištinskog korpusa (osuđen na 14 godina zatvora), Sreten Lukić, načelnik Štaba MUP-a za Kosovo (osuđen na 20 godina zatvora), Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije (izvršio samoubistvo 2002. godine ispred Narodne skupštine) i Vlastimir Đorđević, načelnik Resora javne bezbednosti MUP-a (osuđen na 18 godina zatvora). Videti presude MKSJ, *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, u predmetu IT-05-87, dostupno na www.icty.org, posećen 21.06.2019. i presudu MKSJ, *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, u predmetu IT -05-87 / 1-A, dostupno na www.icty.org, posećen 21.06.2019.

² Ovim radom, istraživana je samo uloga bezbednosnih snaga Republike Srbije u sprovođenju etničkog čišćenja u Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija (AP Kosovo, do ustavnih izmena 1989.). Aktivnosti policijskih snaga Republike Srbije koje su postojale na teritoriji Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske u ratovima od 1991. do 1995. godine i dokazane kroz suđenja za ratne zločine pred Međunarodnim

unutrašnjih poslova Republike Srbije, kao i na njegovu instrumentalizaciju za provođenje surovih postupaka usmerenih ka etničkoj skupini - kosovskim Albancima, koja je u to vreme imala propisana i garantovana politička i kulturna prava na svom životnom prostoru. Značajna odrednica organizovanja i delovanja policijskih snaga tog vremena, jeste odsustvo poštovanja ljudskih prava i principa profesionalizma do te mere da se surova sila prihvatila kao jedino sredstvo za rešavanje unutarpolitičkog pitanja.

Nivo i brutalnost primenjene sile policijskih snaga na Kosovu 1998. i 1999. godine utvrđena je nakon sprovedenih sudskih postupaka pred MKSJ. Sud je utvrdio da je stepen primenjene sile prilikom sprovođenja etničkog čišćenja albanskog civilnog stanovništva, bio odobren i planiran kao udruženi zločinački poduhvat (UZP) najviših političkih, vojnih i policijskih zvaničnika. S toga je cilj rada da prezentuje osnovne elemente dokazane krivice najviših političkih, policijskih i vojnih zvaničnika, kako je to utvrđeno sudskim presudama i dalje, da ukaže kako su akteri UZP-planskim premeštanjem tela kosovskih Albanaca u tajne masovne grobnice u Srbiji- imali svest o zločinu i svireposti prema civilnom stanovništvu. Šta je doprinelo tolikoj policijskoj brutalnosti prema jednom etnosu, bez obzira na političke odluke o takvoj vrsti policijske akcije, traži posebnu analizu i proučavanje dubljih uzroka koji prevazilaze obim ovog rada.

Organizacija jedinica MUP-a Republike Srbije tih godina, bila je zasnovana na principu teritorijalnosti, što je značilo da se redovne policijske snage koje čuvaju javni red i mir, formiraju za teritoriju na kojoj i obavljaju policijske poslove i popunjavaju se mesnim stanovništvom koje živi na toj teritoriji³. Dok se specijalizovane jedinice za posebne namene (protivterorističke, protivdiverzantske), koje inače broje mali broj pripadnika čak i u velikim državama, mogu u posebnim prilikama (u određeno vreme, i za određeno vreme) upotrebiti na bilo kom delu teritorije Republike Srbije. Međutim, u periodu od 1989. do 2000. godine, odlukama na nivou republičke vlasti i Ministarstva unutrašnjih poslova, policijskim jedinicama redovne namene menjana je namena u posebne i specijalizovane jedinice kako bi delovale van svojih teritorijalnih nadležnosti, odnosno na teritoriji Kosova i Metohije. Takav način funkcionisanja MUP-a zaživeo je 1989. godine nakon suspenzije političkog suvereniteta AP Kosovo- ukidanjem političkih i državnih organa ove pokrajine⁴. Na čelo preostalih tela i organizacija na Kosovu imenovani su mahom

sudom za bivšu Jugoslaviju (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) u Hagu, nisu u obuhvatu ovog rada. Obrnuto, na teritoriji Kosova, delovale su vojne, policijske i paravojne formacije iz BiH entiteta Republika Srpska u vreme kada se odvijalo etničko čišćenje kosovskih Albanaca, videti, Human Rights Watch (2001) *Po naredenju- ratni zločini na Kosovu*, "Samizdat B92", Beograd.

³ *Zakon o unutrašnjim poslovima* "Službeni glasnik RS", br. 44/91, br.79 / 91, br.54 / 96. Na osnovu Zakona, 31.12.1995.donet je *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova*, "Službeni glasnik RS", broj 79/91 koji je bio na snazi u vreme ratnih dejstava na Kosovu 1998.i 1999.godine.

⁴ Prema tada važećem Ustavu SFRJ iz 1974.godine i Ustavu Socijalističke Republike Srbije, Kosovo je imalo status autonomne pokrajine u sastavu Republike Srbije (kao i Vojvodina). Imalo je odlike federalne jedinice unutar Srbije (kao federalne jedinice SFRJ) čiji je politički, kulturni i ekonomski subjektivitet bio uređen kroz ustav pokrajine, ustavni sud, predsedništvo, vrhovni sud, organizaciju lokalne samouprave, reprezentativni školski sistem, itd. Takav autonomni subjektivitet poništen je u martu 1989. godine odlukama Miloševićeve nacionalističke vlasti donošenjem Amandmana na Ustav

predstavnicima iz redova manjinskog, srpskog naroda što je dovelo do otvorene diskriminacije i majorizacije na čitavoj teritoriji pokrajine. U obrazloženju za donošenje Zakona o prestanku rada Skupštine SAP Kosovo i Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo i preuzimanju njihovih prava i dužnosti od strane Skupštine SR Srbije, stajalo je da već duže vreme Skupština SAP Kosovo ne funkcioniše i ne postupa u skladu sa Ustavom kao i da veliki broj delegata Skupštine SAP Kosovo i većina članova Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo, svojim radom ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet i ustavni poredak Socijalističke Republike Srbije⁵. Takva odluka doneta je u jeku najžešćih nacionalističkih aktivnosti Srbije i raspaljenih strasti Miloševićevih političkih i intelektualnih elita punih samopregora za "konačno rešenje" srpskog nacionalnog pitanja: stvaranje srpske etničke države na tlu dezintegrisane Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. U tom svetlu treba posmatrati upotrebu bezbednosnih snaga Republike Srbije, te ulogu njenih policijskih snaga u eskaliranom sukobu na Kosovu od 1997. do 2000. godine⁶.

Na ovom mestu, nije nam namera da ocenjujemo ulogu pojedinačnih policijskih jedinica i njihovih nižih komandanata u provedenom etničkom čišćenju albanskog stanovništva na Kosovu 1998. i 1999. godine, već da u svetlu osuđujućih presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) najvišim rukovodiocima ovog Ministarstva, ukažemo koliko se u nekim društvenim okolnostima može zloupotrebiti policijski aparat kada se on podredi političkoj samovolji. No, da vidimo koje su političke i društvene odluke dovele do eskalacije oružanog sukoba u ovoj političko-teritorijalnoj i kulturnoj autonomiji, kakva je bila proklamovana i garantovana ustavima SFRJ i SR Srbije iz 1974. godine.

Republike Srbije. U julu sledeće godine, Skupština Srbije donela je *Zakon o prestanku rada Skupštine SAP Kosovo i Izvršenog veća Skupštine SAP Kosovo i preuzimanju njihovih prava i dužnosti od strane Skupštine Srbije i Izvršnog veća Srbije*. Time je u potpunosti suspendovana originernost (izvornost) autonomije Kosova: preimenovana je u AP Kosovo sa statutom (umesto ustava) kao najvišeg pravnog akta za čije donošenje je bila neophodna saglasnost Narodne skupštine Republike Srbije. Detaljnije, Nikolić, Pavle (1991) *Ustavno pravo*, "Narodne novine", Beograd, str. 486-506.

⁵ Detaljnije, Nikolić, Pavle, *navedeno delo*, str.506.

⁶ Prema uporednim podacima Fonda za humanitarno pravo i *Kosovske knjige pamćenja*, u ratnom sukobu na Kosovu tokom 1998.,1999. i 2000.godine, ukupno je poginulo 13.535 osoba. **U 1998. godini** stradalo je 2.156 osoba (1.804 osobe albanske nacionalnosti, 269 srpske i 63 romske i drugih nacionalnosti), od tog broja, civilnih žrtava je 1.278 (1.100 albanskih, 132 srpske i 46 romskih i drugih nacionalnosti), boraca 878 (703 -OVK, 175-VJ i MUP). U periodu **od 01.01.1999. do 14.06.1999.** poginule su 10.122 osobe, od čega 7.903 civila (7.346 osoba albanske nacionalnosti, 385 srpske i 172 romske i drugih nacionalnosti), a 2.219 osoba su borci (1.354- OVK, 865-VJ i MUP). U periodu **od 15.06.1999. do 31.12.2000.** godine, na Kosovu je ubijeno 1.257 osoba (717 srpske nacionalnosti, 307 albanske i 233 osobe romske i drugih nacionalnosti).

Od posledica dejstva NATO-snaga na Kosovu, u razdoblju **od 24.03.1999. do 09.06.1999.** poginulo je 488 osoba (248 osoba albanske nacionalnosti, 202 srpske i 37 romske i drugih nacionalnosti).

U Srbiji je tokom NATO-kampanje **od 24.03.1999. do 09.06.1999.** poginulo 260 osoba i 10 osoba je poginulo u Crnoj Gori. O ovim i drugim podacima detaljnije videti, *Kosovska knjiga pamćenja* (1998-2000), dostupno na www.hlc-rdc.org, posećen 21.10.2019.

2. ISTORIJSKO-POLITIČKI KONTEKST KONFLIKTA NA KOSOVU

Poreklo autonomije Kosova utvrđeno je odlukama nove političke vlasti nakon 1945. godine i njena originernost nije sporna ni u kom pogledu: teritorijalnom, istorijskom, kulturnom, kao što nije sporna ni originernost autonomije Vojvodine. O izvornosti autonomija ovih teritorijalnih jedinica, nakon 1945. godine napisani su mnogi teorijski i naučni radovi u oblasti ustavnog prava i političkih nauka⁷. Komunističke vlasti su Albancima odmah nakon Drugog svetskog rata odredile status nacionalne manjine (narodnosti, ne naroda), pravo na obrazovanje na vlastitom jeziku a u političkom smislu, Kosovo kao deo Srbije, imalo je izvesni stepen autonomije. Nivo autonomije povećan je 1971. ustavnim amandmanima i Ustavom iz 1974. godine, pa su dve srpske pokrajine postale konstitutivni elementi federativne države. Slabljenje snage federativnog načela u SFRJ nastalo je nakon smrti Josipa Broza kroz pojačan pritisak albanskog stanovništva na Kosovu da pokrajina, s obzirom na brojnost populacije i veličinu teritorije, stekne status republike- ravnopravnog federativnog člana savezne države. Pritisak je vršen pre svega legitimnim političkim sredstvima: radničkim i studentskim protestima, isticanjem političkih i egzistencijalnih zahteva populacije. Međutim, kao protivudar takvom nastojanju, srpsko i jugoslovensko (prosrpsko) političko rukovodstvo odgovaralo je nesrazmernim i brutalnim merama. U pokrajinu je 1981. godine uvedeno vanredno stanje, nagomilan je ogroman vojni i policijski potencijal, ograničena su ljudska prava, pravosudni sistem je stavljen u funkciju besomučnog progona vođa protesta, političkih i intelektualnih pojedinaca albanskog naroda⁸. U tom periodu, srpska politička i intelektualna elita nisu nalazile sposobnosti za dijalog nego je potvrđivala dugotrajnu paradigmativne, beskompromisne i nasilne politike ophođenja na Kosovu⁹ čemu su se protivila rukovodstva nekih jugoslovenskih federalnih jedinica

⁷ Videti, recimo: Fira, Aleksandar (1962) *Autonomne jedinice u našem ustavnom sistemu*, "Arhiv za pravne i društvene nauke", br. 3-4; Kristan, Ivan (1981) *Ustavno-pravni položaj autonomnih pokrajina u SFRJ*, "Socijalizam", br. 10; Šalja, Kurteš (1982) *Razvoj autonomije u SFR Jugoslaviji*, "Marksizam", br.2; Sirotković, Hodimir; Margetić, Lujo (1988) *Istorija država i prava naroda SFR Jugoslavije*, "Školska knjiga", Zagreb.

⁸ U narednih osam godina, snage bezbednosti ubile su nekoliko desetina osoba albanske nacionalnosti koje su učestvovala u demonstracijama i protestima u ovoj pokrajini, oko 7.000 Albanaca je osuđeno na zatvorske kazne kraćeg trajanja a oko 1.750 njih je osuđeno na duže kazne i do 15 godina zatvora "zbog izražavanja nacionalizma". Sudski procesi su sprovedeni bez poštovanja osnovnih principa sudskog postupka, s velikom sumnjom u montranost i insceniranost pa je i legitimitet presuda bio je upitan u najvećem broju. Takvi su postupci i poznatom albanskom intelektualcu Ademu Demaćiju koji je u bivšoj SFRJ u više navrata osuđivan zbog "neprijateljske delatnosti" i kao politički osuđenik najduže vremena proveo u zatvorima u bivšoj Jugoslaviji, zatim Azemu Vlasiću i drugima, koji su optuživani za neprijateljsku delatnost i terorizam. Nikada nije bilo sporno da je Azem Vlasić bio umereni, tolerantni i demokratski lider kosovskih Albanaca, osim za srpske nacionaliste. O političkim suđenjima u SFRJ, detaljnije, Danilović, Rajko (1993) *Upotreba neprijatelja-politička suđenja u Jugoslaviji 1945-1991*, "Valjevac", Valjevo.

⁹ O odnosu srpskih političkih i intelektualnih elita prema Kosovu, iz ugla inostranih pisaca videti: Klark, Kristofer (2014) *Mesečari- kako je Evropa krenula u rat 1914*, Heliks, Smederevo; Cipek, Tihomir (2010) *Imperijalni imaginarij 1918-2008, Velikosrpstvo Radikalne stranke*, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Godina 1918. - prethodnice, zbivanja i posledice, Hrvatski institut za istoriju, Zagreb, 319-326; Pilar, Ivo (1997) *Uvek iznova Srbija*, "Consilium", Zagreb; Noel, Malkom (2000) *Kosovo-kratka istorija* (prevod Amira Sadiković), "Dani", Sarajevo.

(pre svih, Socijalističke Republike Slovenije i Socijalističke Republike Hrvatske) i upozoravala da je neprihvatljiva upotreba tako nesrazmerne sile¹⁰.

Period otvorenog ispoljavanja srpskog nacionalizma¹¹ počeo je Memorandumom Srpske akademije nauka i umetnosti 1986. godine, nedovršenim programskim dokumentom čiji su delovi teksta izašli u javnost preko "Večernjih novosti", tiražnog dnevnog lista u Srbiji. Pojava Slobodana Miloševića na političkoj sceni 1987. godine i njegovo političko i lidersko jačanje preko kompleksa nacionalnih tema, dodatno je usložnjavalo odnose Srba i Albanaca na Kosovu, do te mere da je politički status ove pokrajine došao pod pun udar srpskih nacionalista. S druge strane, pod uticajem otvorenog terora i zastrašivanja nesrpskog stanovništva, sputavanja političkog i kulturnog identiteta, jačao je otpor i animozitet albanske zajednice prema političkim i državnim institucijama Srbije. To je doprinelo da ona u dugom nizu godina stvori uslove za stvaranje paralelnih državnih, političkih, obrazovnih i drugih institucija naspram službenih institucija Republike Srbije. Tako je albanska zajednica na Kosovu, predvođena svojim intelektualnim i kulturnim elitama, nakon što je Skupština Srbije raspustila kosovsku skupštinu, pokušala u junu 1990. godine proglasiti Republiku Kosovo za novu i ravnopravnu federalnu jedinicu SFRJ. To rukovodstva SFRJ i Srbije nisu prihvatila ali su albanski delegati 1. i 2. jula 1990. godine ispred zgrade Skupštine Kosova u Prištini, izglasali Ustavnu deklaraciju kojom su proglasili Republiku Kosovo. Kasnije, 7. septembra 1990. godine na tajnoj sednici raspuštene Skupštine Kosova održanoj u Kačaniku, donet je i Ustav Republike Kosovo.

Politika opstrukcije sa obe strane ali i otvoreno nasilje koje je provodila srpska država na području Kosova prema albanskom stanovništvu, sve su više uticali na stvaranje uslova opšteg nepoverenja¹². Situacija se usložnjavala s početkom ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini usled

¹⁰ Primer najbrutalnijeg postupka države prema demonstrantima na Kosovu svakako je policijsko otvaranje vatre iz automatskog oružja na demonstrante 28.03.1989. godine kada su ubijene 24 osobe. Tadašnji izveštaji međunarodnih organizacija Helsinki Watch i Međunarodne helsinške federacije, ocenili su da je od strane policijskih snaga upotrebljena brutalna sila te da "nije bilo opravdano da pucaju iz automatskog oružja na okupljene demonstrante", navedeno prema, Human Rights Watch (2001) *Po naređenju - ratni zločini na Kosovu*, "Samizdat B92, Beograd, str. 51.

¹¹ O pogledu na dinamiku ispoljavanja ovog fenomena videti, Todorović Zoran (2019) *Savremeni srpski nacionalizam: mehanizam i alati za njegovo uzdizanje*, Zbornik radova međunarodne naučno-stručne konferencije, "Bosna i Hercegovina: izazovi 2019-2029", Pravni fakultet u Travniku.

¹² O začetku brutalne represije srpskog državnog aparata na Kosovu 1912. godine, javnost u Srbiji nije ni danas obavestena. Za masovne zločine srpske i crnogorske vojske protiv civilnog stanovništva u vreme balkanskih ratova (1912-1913) na Kosovu i u Albaniji (čije delove je srpska vojska držala pod okupacijom godinu dana), ni jednom oficiru niti vojniku u Srbiji nije suđeno. Zločine je 1913. godine istraživala međunarodna komisija "Karnegi fondacije za međunarodni mir" čemu se srpska vlada žestoko protivila i opstruirala njen rad. O izveštaju Komisije u Srbiji su čuli samo istoričari, šira javnost danas niti sluti da se takvo što desilo (izvršeni su masovni pokolji civilnog stanovništva u velikom broju sela, masovne paljevine čitavih sela i proterivanje u Tursku nekoliko desetina hiljada stanovnika albanske i turske nacionalnosti). Povodom tih događaja, Dimitrije Tucović je u januaru 1914. godine objavio studiju *Srbija i Arbanija-Jedan prilog kritici zavojevačke politke srpski buržoazije* u kojoj je kritikovao politiku Kraljevine Srbije na Kosovu i Albaniji i povodom toga naišao na oštru osudu u srpskom društvu. Poštovanje prema Dimitriju Tucoviću želeo je iskazati Edi Rama, albanski premijer

čega se promenio i međunarodni kontekst kosovskog sukoba. Srpski nacionalističke pretenzije u ovim republikama zahtevale su da se na Kosovu ne otvori i treći front (mada je to albanska strana zagovarala i na međunarodnom nivou), kako se ne bi otežao položaj Srbije jer je bila uključena u ratove u obe ove države. U tom smislu građena je i srpska politika prema Kosovu čemu je doprinelo i političko rukovodstvo kosovskih Albanaca, tada oličeno u demokratskom i tolerantnom Ibrahimu Rugovi (lider stranke Demokratska liga Kosova - DLK, osnovane 1990. godine, a kao politički pokret, DLK je postojao od decembra 1983. godine), koji je smatrao da se sporazum između Republike Srbije i njegovog naroda može postići samo pregovorima i međusobnim uvažavanjem. Na tom tragu bio je i sporazum iz 1996. godine kojim je predviđeno uspostavljanje albanskog školskog sistema na teritoriji pokrajine čija primena nije zaživela zbog dugotrajne opstrukcije koja je dolazila iz Srbije, kao i zbog brutalne policijske sile primenjivane prema učesnicima sporadičnih studentskih demonstracija, posebno onim u martu 1998. godine kada je policija otvorila vatru iz automatskog oružja na demonstrante i usmrtila 24 osobe.

I u samoj albanskoj zajednici postojale su političke frakcije koje su nakon 1992. godine sve više i oštrije zagovarale oružanu pobunu smatrajući da se na politički i policijski teror mora odgovoriti silom. Prve oružane grupe Albanaca pojavile su se 1996. godine u ruralnim područjima opština Đakovica, Peć, Srbica, Suva Reka, i sebe proglasile Oslobođilačkom vojskom Kosova¹³ koja je u dogledno vreme postala faktor s kojim se na terenu pregovora i uslova koji je postavljao albanski narod, moralo ozbiljno računati¹⁴. Vršeći i dalje brutalno nasilje i represalije nad civilnim stanovništvom, posebno nakon sporadičnih akcija OVK, srpska strana je mnoge umerene kosovske Albance motivisala da postanu deo ove, u to vreme paravojne snage i aktivno učestvuju u oružanim akcijama protiv srpskih snaga bezbednosti. Tome su posebno doprinele brutalne akcije srpskih policijskih, vojnih i paravojnih snaga izvedene krajem februara i početkom marta 1998. godine u selu Donje Prekaze i selima u reonu Drenice. U Prekazama, srpska snage bezbednosti su neselektivno ubile 54 osobe među kojima je bio lokalni lider OVK, ali je pogubljen i veći deo njegove porodice: žena, deca, stariji članovi familije. Ogromne vojne i policijske formacije srpske strane nastavile su delovanja po civilnim objektima duž jugozapadnog dela pokrajine što je doprinelo da se od aprila do septembra 1998. godine u Makedoniju i Albaniju

kada je u plan svoje posete Beogradu u novembru 2014. godine uvrstio i polaganje venca na spomenik ovog velikana srpske socijalističke misli. Videti, Tucović, Dimitrije (1914) *Srbija i Arbanija- Jedan prilog kritički zavojevačke politike srpskog buržoazije*, "Radnička štampa", Beograd.

¹³ Oslobođilačka vojska Kosova (Ushtria Clirimtare e Kosoves- UČK), najpre je pokušavala pružati oružani otpor srpskim bezbednosnim snagama, ali se deklarativno borila i za otcepljenje Kosova od Srbije. Njeni pripadnici su pojačali aktivnost 1997. i 1998. godine usmerivši je ka stacioniranim policijskim jedinicama, policajcima, srpskim civilima, ali i Albancima koji su bili lojalni srpskoj državi. U tom periodu, prema sopstvenom priznanju pripadnika OVK, ova tada paravojna formacija ubila je 10 srpskih policajaca i 11 kosovskih Albanaca (navedeno prema OEBS, *Kako viđeno, tako rečeno, izveštaj: oktobar 1998.-jun 1999.* Beograd, 1999. str. 6.

¹⁴ Na pregovorima u Rambujeu u februaru i martu 1999. godine, učestvovali su srpski politički lideri s jedne i albanski, s druge strane. U albanskoj delegaciji su bili predstavnici Demokratske lige Kosova (DLK) i predstavnici Oslobođilačke vojske Kosova (OVK).

iseli između 200.000 i 300.000 civilnog stanovništva kosovskih Albanaca. Većina albanskih sela duž jugozapadne granice Kosova je granatirana od strane srpskih artiljerijskih i vazduhoplovnih snaga. Zbog brutalnosti snaga bezbednosti prema civilnom stanovništvu, Savet bezbednosti UN je 30.marta 1998. uveo Saveznoj Republici Jugoslaviji međunarodnu zabranu prodaje oružja. To međutim nije bilo dovoljno da se zaustave dalje akcije srpskih snaga bezbednosti koje su sprovodile politiku Slobodana Miloševića koja je najčešće bila isključiva prema međunarodnom posredovanju u kosovskom sukobu, ali i prema predlozima lidera kosovskih Albanaca, kako da se političkim putem reši kosovski problem¹⁵. Upozorenja koja je SRJ dobijala od međunarodnih organizacija u vezi besomučnog terora nad civilnim stanovništvom, u Srbiji su nailazila na odbijanje i istovremeno pospešivala i pojačavala njihovu širinu i intenzitet. Zbog toga je Savet bezbednosti UN 23. septembra 1998. doneo *Rezoluciju 1199*¹⁶ kojom je pozvao na prekid vatre na obe strane koji bi nadgledali međunarodni posmatrači, hitno povlačenje snaga bezbednosti SRJ koje su korišćene za represalije nad civilnim stanovništvom Kosova, kao i na politički dijalog lidera obe strane. Srbija je nakon toga uveravala Savet bezbednosti da se povinova nalogima iz Rezolucije, međutim nije pružala dokaze da su prekomerne snage bezbednosti povučene sa Kosova. Istovremeno, međunarodni posmatrači Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u okviru koje je od 16. oktobra 1998. delovala Kosovska verifikaciona misija (KVM, 2.000 osoba), registrovala je nove masovne zločine nad civilnim stanovništvom koje su počinile srpske bezbednosne snage. Otkriveni su masakri u selima Gornje Obrinje i Donje Obrinje u opštinama Glogovac i Srbica (kraj septembra 1998.godine, pre dolaska misije KVM), a sredinom januara 1999. godine izvršen je masakr u selu Račak, Opština Štimlje (ubijeno 45 osoba albanske nacionalnosti, među ubijenima su i deca, neka tela muškaraca su bila obezglavljena). Nakon tog zločina usledila je inicijativa šest članica "Kontakt grupe" (Francuska, Rusija, Italija, Velika Britanija, Nemačka i SAD) kojom je traženo od Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), da bezuslovno poštuje Rezoluciju 1199 Saveta bezbednosti UN i najavila konferenciju o budućnosti Kosova koja je započela u februaru 1999. u Rambujeu. Istovremeno, Severnoatlanski savez (NATO) zapretio je vojnom akcijom ukoliko se odmah ne prekinu vatrena dejstva. Srpske vlasti su međutim pokušale proterati ambasadora Vilijama Vokera (William Walker), visokog predstavnika misije Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i predsednika Kosovske verifikacione misije (KVM) koji je javno ukazao na odgovornost srpskih bezbednosnih snaga za zločin u Račku i pozvao MKSJ da istraži taj zločin¹⁷.

¹⁵ U septembru 1998. godine, lideri kosovskih Albanaca predložili su skicu prelaznog dogovora između Savezne Republike Jugoslavije i Kosova po kojem bi Kosovo privremeno dobilo status republike u sastavu Savezne Republike Jugoslavije, bez pune nezavisnosti, što je Srbija odbila.

¹⁶ *Rezolucija 1199 (1998)* Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, dostupno na digitallibrary.un.org, posećen 23.10.2019.

¹⁷ Luiz Arbur (Louise Arbour), glavna tužiteljka Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), pokušala je 18. januara 1999. ući na područje Kosova kako bi ispitala navode iz izveštaja OEBS-KVM u vezi zločina u Račku, ali su joj srpske vlasti zabranile ulazak. Pre toga, Vilijem Voker je zatražio od vlasti SRJ da objavi imena vojnih i policijskih lica koja su rukovodila operacijama u i oko Štimlja (Račak je pola kilometra udaljen od Štimlja), ali su vlasti poricale svaku umešanost u taj događaj. Međutim,

Pregovori u Rambujeu bili su poslednji napor međunarodnih subjekata da se uspostavi mir na Kosovu. Plan koji je iznesen pred učesnike, predviđao je hitan prekid borbenih dejstava, razoružanje OVK i roku od tri meseca, povlačenje srpsko-jugoslovenskih prekomernih vojnih i policijskih snaga sa Kosova, osim 1.400 pripadnika vojnih pograničnih snaga i 2.500 policajaca koji bi čuvali javni red. Radi obezbeđivanja mira i provođenja dogovora, na području Kosova bilo bi raspoređeno 30.000 vojnika NATO. Predlog ovog dogovora predviđao je da Kosovo u roku od tri godine dobije autonomne institucije kakve je već imalo u vreme SFRJ, pre njihovog ukidanja od strane Narodne skupštine Republike Srbije 1989. godine. Podrazumevala se veća decentralizacija vlasti i stvaranje policije od lokalnog kosovskog stanovništva (svih etničkih grupa). U pregovorima je kosovska strana insistirala na potpunoj nezavisnosti, ali su se tome protivile članice "Kontakt grupe" što je na kraju proizvelo pristanak kosovske delegacije¹⁸ da prihvati predložene uslove. Na svečanu konferenciju 18. marta 1999. u Parizu na kojoj je trebalo potpisati dogovor došla je samo delegacija kosovskih Albanaca, dok se izaslanici srpske strane nisu pojavili¹⁹.

Istovremeno, SRJ i Srbija su nastavile gomilavanje snaga bezbednosti na Kosovu i sa nesrazmernom upotrebom sile. Osim velikog broja oklopno-mehanizovanih jedinica i sredstava, pojačano je angažovanje srpskih policijskih jedinica. Uz dozvolu, organizaciju i logistiku, na Kosovo su u još većem obimu ubačene paravojne i parapolicijske snage iz Srbije i Republike Srpske koje su u narednom periodu bile okosnica zločina nad civilnim stanovništvom Kosova²⁰.

3. AKCIJE ETNIČKOG ČIŠĆENJA ALBANSKOG CIVILNOG STANOVNIŠTVA

Ratni događaji na Kosovu od oktobra 1998. do juna 1999. godine daju verodostojnu sliku aktivnosti srpskih bezbednosnih snaga, ali i paravojnih jedinica čija je aktivnost koordinirana od bezbednosnih struktura Srbije. Prema izveštaju koji je za pomenuti period sačinio Human Rights Watch, *Po naredjenju - ratni zločini na Kosovu*, postojala su tri jasno izražena talasa nasilja nad

18. januara, istog dana kada je Luiz Arbur zabranjen ulazak na Kosovo, srpske policijske snage su ušle u Račak i pod pretnjom vatrenog oružja, uzela sva tela žrtava koja su bila smeštena u lokalnoj džamiji radi vršenja opela i odvezla u prištinsku mrtvačnicu. Tamo su srpski i beloruski patolozi izvršili autopsiju 40 tela, bez obzira što je OEBS insistirao da se sačeka dolazak međunarodne ekipe patologa koja bi bila pridružena jugoslovensko-beloruskom timu. Za zločin u Račku optuženi su najviši politički zvaničnici SRJ, uključujući i Slobodana Miloševića, kao i vojni i policijski komandanti u SRJ, videti, ICTY, "Indicment Milosevic and Others ("Kosovo"), IT-99-37, 24. maj 1999.

¹⁸ Činili su je Ibrahim Rugova, Hašim Tači, Veton Surroi i drugi.

¹⁹ U srpskoj delegaciji bili su Nikola Šainović, potpredsednik Vlade SRJ, profesor Ratko Marković, Vladan Kutlešić, Vladimir Štambuk i drugi.

²⁰ Tokom suđenja u MKSJ i svedočenjima lica koja su bila direktne ili indirektno žrtve, čulo se da je u ratnim dejstvima na Kosovu na srpskoj strani učestvovalo nekoliko paravojnih jedinica: Srpska dobrovoljačka garda (SDG), tzv. "Arkanovi tigrovi" pod komandom Željka Ražnatovića - Arkan; "Beli orlovi" čiji sastav su popunjavali pripadnici Srpske radikalne stranke. Iz Republike Srpske, na području Kosova od marta 1999. operisala je tzv. "Brigada iz Republike Srpske" koja je brojala oko 1.000 pripadnika, naoružana tenkovima, oklopnim vozilima i protivvazdušnom artiljerijom. Više, Fond za humanitarno pravo (2017) *Dosije: Operacija "Reka"*, Beograd.

albanskim civilnim stanovništvom u 13 kosovskih opština, čije su glavne karakteristike:

- Masovna vansudska pogubljenja albanskih civila (ubijeno ne manje od 12.000 osoba);
- Masovna i sistematska proterivanja civilnog stanovništva (proterano je ili interno raseljeno ne manje od 800.000 civila na područje Albanije, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine);
- Masovno i sistematsko uništenje imovine i pljačka albanskog civilnog stanovništva (granatiranje, spaljivanje čitavih sela i pljačka imovine civilnog stanovništva);

Okolnosti koje su dovele do tako širokih razmera zločina tiču se pre svega odluke i planskog pristupa srpskog političkog, vojnog i policijskog rukovodstva da se promeni etnička struktura na području Kosova, što je i dokazano u sudskom postupku pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u predmetu *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*²¹, kao i predmetu *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*²². Prvostepenim presudama MKSJ iz 2009. i 2011. godine kojima su osuđeni državni funkcioneri, policijski i vojni komandanti Srbije (potvrđene 2014. godine, navedene u fusnotama 17 i 18) utvrđeno je da je državno rukovodstvo Srbije zajedno sa bezbednosnim sektorom utvrdilo plan etničkog čišćenja albanskog stanovništva na Kosovu. Ta aktivnost se odvijala u vreme vojne kampanje NATO-a na SRJ, i Sud je pobio navode odbrane optuženih da je stradanje i masovno iseljavanje albanskog civilnog stanovništva bilo proizvod udara vazduhoplovnih NATO snaga po ciljevima na Kosovu. Naprotiv, sud je utvrdio da su se masovna pogubljenja albanskih civila i egzodus naroda u Albaniju, Makedoniju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu, odvijali pod planskom kampanjom srpskih vojnih, policijskih i paravojnih/parapolicijskih snaga u 13 kosovskih opština u periodu od 24. marta do 12. juna 1999. godine. Presudama Nikoli Šainoviću, potpredsedniku Vlade SRJ (osuđen na 18 godina zatvora), policijskom generalu Vlastimiru Đorđeviću, načelniku Resora javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (osuđen na 18 godina zatvora), policijskom generalu Sretenu Lukiću, načelniku Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije za Kosovo (osuđen na 20 godina zatvora), generalu Vojske Srbije Nebojši Pavkoviću, komandantu Treće armije VJ (osuđen na 22 godine zatvora), generalu Vojske Srbije Vladimiru Lazareviću, komandantu Prištinskog korpusa (osuđen na 14 godina zatvora), generalu Vojske Srbije Dragoljubu Ojdaniću, načelniku Generalštava VJ (osuđen na 15 godina zatvora), nedvosmisleno je utvrđeno da se političko rukovodstvo Beograda, nakon odbijanja predloga iz Rambujea iz februara 1999. Odlučilo za dalju agresivnu kampanju na Kosovu. U procesu suđenja pred MKSJ srpskim političkim, vojnim i policijskim zvaničnicima, utvrđeno je da je na početku NATO bombardovanja 24. marta 1999. godine, političko i vojno-policijsko rukovodstvo SRJ i Srbije pokrenulo kampanju protiv albanskog stanovništva tokom koje su izvršena brojna ubistva civila, vansudska pogubljena, seksualno nasilje nad Albancima, namerno su uništavani albanski verski objekti i prisilno raseljavano albansko civilno stanovništvo. Utvrđeno je da uzročnik tolikog egzodusa stanovništva nije bio postojeći oružani sukob između bezbednosnih snaga SRJ i OVK (on je već postojao od 1996. Godine, pa nije doveo do masovnog

²¹ *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, IT-5-87 dostupno na www.icty.org, posećen 20. 06.2019.

²² *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, u predmetu IT-05-87/1-A, dostupno na <http://icty.org>, posećen 21.06.2019.

iseljavanja ni Srba ni Albanaca), kao i da NATO bombardovanje nije dovelo do egzodusa civila jer su predmet operacije bili vojni a ne civilni ciljevi (i pored brojnih incidenata u kampanji NATO-a u kojima su nastradali civili i njihova imovina - registrovana su 32 incidenta na Kosovu²³). Takođe, **utvrđeno je da je u vreme vršenja navedenih krivičnih dela, kod osuđenih postojao udruženi zločinački poduhvat (UZP) čiji je zajednički cilj bio da se albansko stanovništvo Kosova prisilno raseli, kako unutar tako i van Kosova, i to putem raširene i sistematske kampanje terora i nasilja** kako bi se osiguralo da vlasti SRJ i Srbije zadrže trajnu kontrolu nad Kosovom²⁴. Pravosnažnom presudom Nikoli Šainoviću i drugima, zaključeno je da su deportacija i prisilno premeštanje stanovništva bili deo zajedničkog cilja koji se želeo postići, ali da krivična dela - ubistvo i progon putem ubistva (krivična dela kao kršenje zakona i običaja ratovanja), seksualno zlostavljanje, razaranje ili nanošenje štete verskim objektima (kao zločini protiv čovečnosti), nisu predstavljali deo zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata osuđenih osoba. Takođe, presudom je potvrđena uloga takozvane "Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju" osnovane u junu 1998. godine u čijem sastavu su bili srpski političari i visoki komandanti vojske i policije (osuđeni ovom presudom). Ta uloga se sastojala u značajnom stepenu koordiniranja vojnim i policijskim snagama na Kosovu od juna 1998. do juna 1999. godine koje su sprovele navedeni zločinački poduhvat. Pravosnažnom presudom MKSJ policijskom generalu Vlastimiru Đorđeviću izrečenoj u januaru 2014.godine (prvostepena je izrečena 2011. godine i njome je osuđen na 27 godina zatvora), smanjena je kazna na 18 godina zatvora. Presudom je potvrđeno izvršenje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti kroz učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu od 1. januara 1999.do 20. juna 1999. (U tom periodu obavljao je funkciju pomoćnika ministra unutrašnjih poslova i dužnost načelnika Resora javne bezbednosti MUP-a) koji je imao za cilj izmenu etničke strukture Kosova kojom bi se osigurala srpska kontrola nad pokrajinom i to: zločinima ubistva, deportacije, drugim nečovečnim delima (prisilnim premeštanjem stanovništva), progonima putem seksualnog zlostavljanja Albanci (u vezi sa incidentima u konvoju izbeglica kod Prištine, seksualnim nasiljem nad dve svedokinje Albanke, kao i seksualnim nasiljem nad Albancima u mestu Beleg²⁵). Tokom ratnih operacija, u Crnu Goru se iselio veliki broj albanskih civila iz kosovskih opština koje gravitiraju njenom području, što je potvrđeno u izveštajima međunarodnih organizacija: Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice, Human Rights Watch i drugih. Međutim, prilikom izricanja drugostepene presude Vlastimiru Đorđeviću, Žalbeno veće MKSJ nije prihvatilo prvostepenu presudu kojom je Đorđević osuđen i za deportaciju albanskih civila u Crnu Goru jer prvostepeno veće nije utvrdilo postojanje stvarne granice između Kosova i Crne Gore, čije bi postojanje onda inkriminiralo radnju deportacije. Zapravo, Veće je stalo na stanovište da izme-

²³ O stradanju albanskih civila i razaranju njihove imovine tokom NATO-kampanje, od marta do juna 1999. više, Human Rights Watch (2000) *Civilne žrtve bombardovanja NATO -a*, "Samizdat B92, Beograd.

²⁴ Detaljnije, *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, u predmetu IT-05-87, MKSJ, januar 2014. dostupno na <http://icty.org>, posećen 21.06.2019.

²⁵ Detaljnije, "Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića", u predmetu IT-05-87 / 1 -A, MKSJ 2014. dostupno na <http://icty.org>, pristupljeno 21.06.2019.

đu Republike Srbije (čije je Kosovo u to vreme *de jure*, bilo sastavni deo) i Republike Crne Gore nije postojala granica jer su činile federalnu zajednicu koja je imala samo spoljne-međunarodne granice. Zbog takvog stava Veća koji je pre svega kaznenopravni, nije umanjen stvarni broj žrtava deportacije kosovskih civila u Crnu Goru.

3.1. Plansko prikrivanje zločina

Posebnu težinu uloji Ministarstva unutrašnjih poslova u sprovođenju etničkog čišćenja albanskog stanovništva na Kosovu od 1998. do 1999. godine daje plansko prikrivanje zločina srpskih vojnih, policijskih i paravojnih snaga koje je sprovedeno kroz:

- plansko premeštanje tela ubijenih kosovskih Albanaca (otkopavanje primarnih grobnica na Kosovu i tajno prenošenje i sahranjivanje u tajne sekundarne grobnice u Srbiji- Batajnica, Petrovo Selo, jezero Perućac i Rudnica kod Raške, kamenolom Križevak kod Raške);
- spaljivanje tela žrtava kosovskih Albanaca (prema izjavi svedoka koji su svedočili u postupcima pred MKSJ, spaljivanje je vršeno u visokim pećima aluminijumskog kompleksa "Mačkatica" kod Surdulice, preduzeću "Feronikl" iz Glogovca i Rudarsko-topioničarskom basenu "Bor", takođe i prema izjavi na zapisnik Radomira Markovića, načelnika Resora državne bezbednosti, datoj 02.06.2001. ovlašćenim licima MUP-a Republike Srbije, *Informacije I i II*);

Prvi podaci o premeštanju tela kosovskih žrtava pojavili su se 1. maja 2001. godine nakon pisanja lokalnog zaječarskog lista "Timočka krimi priča", da je 6. aprila 1999. godine iz Dunava kod mesta Tekija kod Kladova, izvučen kamion-hladnjača sa telima kosovskih Albanaca. Nakon napisao, ministar unutrašnjih poslova Dušan Mihailović naložio je formiranje "Radne grupe" koja je imala zadatak da istraži navode iz novina. Članovi "Radne grupe" obavili su razgovore sa preko 30 osoba tokom maja i juna 2001. godine, mahom pripadnika MUP Republike Srbije i utvrdili da je hladnjača izvučena iz Dunava kod Tekije početkom aprila 1999.godine, da je u njoj bilo 86 leševa neidentifikovanih osoba, (83 čitava tela, kao i tri obezglavljena tela, čije su glave bile među drugim delovima ljudskih tela, i tela dvoje dece - devojčice i dečaka uzrasta 6 do 7 godina). Utvrđeno je da je operacija izvlačenja hladnjače i prevoženja leševa do tajnih grobnica u MUP-ov trenazni centar "13. maj" u Batajnici, sprovedena od strane pripadnika MUP-a, a koordinirana od najviših policijskih rukovodilaca MUP-a: Vlastimira Đorđevića, načelnika Resora javne bezbednosti, Dragana Ilića, načelnika Uprave kriminalističke policije i drugih²⁶, ali da je odluka o operaciji skrivanja tela doneta od strane najužeg političkog, vojnog i policijskog rukovodstva SRJ i Srbije početkom marta 1999. godine na sastanku u Kabinetu Slobodana Miloševića u Belom dvoru²⁷ nakon čega

²⁶ Detaljnije, videti "Informacije I i II", kao i izjavu Radomira Markovića, načelnika Resora državne bezbednosti Republike Srbije, prilozi sa kojih je skinuta oznaka tajnosti, objavljeni u *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2017.

²⁷ Sastanku su prisustvovali Slobodan Milošević, Vlajko Stojiljković, Radomir Marković, Vlastimir Đorđević, a prema izjavi Radomira Markovića (data 2001.godine policijskim službenicima Uprave kriminalističke policije MUP-a Republike Srbije sa koje je skinuta oznaka tajnosti i prilog je pomenute publikacije Fonda za humanitarno pravo *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima rata na Kosovu: Operacija skriva-*

se o tome raspravljalo i na Kolegijumu MUP-a, takođe u martu 1999²⁸. Motivisanost za odluku o premeštanju tela kosovskih Albanaca nastala je usled bojazni da će Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju uskoro podići optužnice protiv najviših političkih, vojnih i policijskih rukovodilaca za dotadašnje zločine srpskih bezbednosnih snaga na Kosovu²⁹. O tome su već pisali strani mediji ali i u domaćoj javnosti su se mogle čuti vesti o tome. Nakon otkrivanja hladnjače sa telima kosovskih Albanaca kod Kladova, usložnjena je situacija time što je u operaciju "neplanirano" uključen veći broj osoba kako bi se stvari "stavile pod kontrolu"³⁰.

Premeštanje tela kosovskih Albanaca u Srbiju u operaciji policijskih struktura nije bilo predmet nikakvog sudskog postupka pred domaćim sudovima. Za zločine etničkog čišćenja i ubistva kosovskog civilnog stanovništva državni, vojni i policijski zvaničnici osuđeni su pred Međunarodnim krivičnim sudom za Jugoslaviju (spomenute presude Šainoviću i Đorđeviću)³¹. Tajne grobnice tela kosovskih Albanaca otkrivene su na četiri lokacije u Srbiji (sa pretpostavkom da ih u Srbiji ima još):

- U centru za policijsku obuku "13. maj" u Batajnici kod Beograda, 2001. godine otkriveno je osam masovnih grobnica sa 744 tela muškaraca, žena i dece (najmlađa osoba je dete starosti tri godine, najstarija ženska osoba stara preko 90 godina), ubijenih u operacijama srpskih snaga u Opštini Đakovica;
- U Nastavnom centru policije u Petrovom Selu, 2001. godine otkrivene su dve jame u kojima je pronađeno ukupno 67 tela kosovskih Albanaca (muškaraca i žena), među kojima su i tela trojice braće Bitići, američkih građana likvidiranih u Petrovom Selu 9. jula 1999. mećima u potiljak i sa rukama vezanim na leđima, posle izdržane kazne prekršajnog zatvora u Prokuplju zbog ilegalnog prelaska državne granice;
- U jezeru Perućac kod hidroelektrane, u aprilu 1999. pronađen je tovarni sanduk kamiona-hladnjače koji je plutao iz kojeg su ispali leševi i plutali jezerom. Tela su skupljena i sahranjena u tajnoj masovnoj grobnici na levoj obali reke Dervente koja se uliva u jezero

nja tela), i visoki oficiri Vojske SR Jugoslavije.

²⁸ Na Kolegijumu se pored ostalog, govorilo i o takozvanoj "asanaciji terena" što je podrazumevalo uklanjanje tela civilnih albanskih žrtava na Kosovu. Prema izjavi Radomira Markovića, o akciji uklanjanja tela znao je veći broj visokih policijskih funkcionera koji su prisustvovali martovskom Kolegijumu i radnim sastancima MUP-a: Vlajko Stojiljković, Vlastimir Đorđević, Dragan Ilić, Branko Đurić, Dragiša Dinić, Sreten Lukić, Obrad Stevanović i drugi, detaljnije, Fond za humanitarno pravo, *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, Beograd, 2017.

²⁹ Optužnica protiv Slobodana Miloševića podignuta je 24. maja 1999. godine, ali se MKSJ već od 1999. godine bavio istraživanjem zločina na Kosovu jer je to tražio Savet bezbednosti UN.

³⁰ Pored policijskih službenika, u akciju izvlačenja i prevoza tela do policijskog trenažnog centra u Batajnici bila su uključena i civilna lica - radnici komunalnog preduzeća "Komunalac", radnici HE "Đerdap"; angažovana su tehnička sredstva lokalnih preduzeća, itd. Sve u vezi događaja proglašeno je državnim tajnom i označeno konspirativnim imenom "Dubina II".

³¹ Zbog optužnica za ratne zločine na Kosovu, INTERPOL je u februaru 2015. godine izdao crvenu poternicu za još 16 osoba, bivših komandanata i vojnika Vojske SRJ kao i policijskih službenika MUP-a Srbije iz Srbije i sa područja Kosova, dostupna na www.interpol.int.notice, posećen 25.06.2019.

- Perućac. Grobnica je otkopana 2001. godine i identifikovana su 84 kosovska Albanca;
- 2013. godine, u masovnoj grobnici "Kamenolom" u Rudnici kod Raške u Srbiji pronađeni su leševi albanskih civila iz sela Rezala u Opštini Glogovac ubijenih u zajedničkoj akciji VJ i MUP-a u aprilu 1999. godine, koji su najpre bili pokopani u masovnoj grobnici u selu Rezala. Takođe, u Rudnici su pokopana i tela albanskih civila ubijenih u aprilu 1999. u selima Staro Čitakovo, Glavno Selo i Donji Zabelj u Opštini Glogovac. Pronađena su i identifikovana DNK-analizom ukupno 53 tela³². Nova masovna grobnica na ovoj lokaciji otkrivena je u novembru 2020. godine u selu Kiževak, ali je još u fazi istage i analize posmrtnih ostataka, za sada 17 osoba za koje se pretpostavlja da su kosovski Albanci.

Prema evidenciji Misije vladavine prava Evropske unije na Kosovu (European Union Rule of Law Mission in Kosovo- EULEX) za 2018. godinu, kao nestale osobe vodi se još 1.648 osoba: 1.086 osoba albanske i 562 osoba nealbanske nacionalnosti (Srba, Roma, Bošnjaka, Egipćana, Aškalijska i drugih)³³. Razotkrivena paradigma zločina koja se sastojala od vansudskog pogubljenja a **potom preduzimanja sistemskih postupaka za prikrivanje zločina uklaňanjem tela ųrtava i dokaza, ukazuje s ozbiljnom verovatnoćom, da se na teritoriji Kosova i Srbije nalaze neotkrivene brojne tajne grobnice civilnih ųrtava**. Aktuelne političke elite Srbije nisu "oduševljene" postojanjem Suda za ratne zločine u Srbiji (Posebno odeljenje Višeg suda u Beogradu) i Tuųilaštva za ratne zločine. To se manifestuje konstantnom opstrukcijom da se pred ovaj sud izvedu visoki vojni i policijski zvaničnici (uglavnom penzionisani) kao i prema tuųilačkim akcijama za istraživanje potencijalnih masovnih grobnica u Srbiji³⁴. Politička volja da se istraųe zločini u kojima su nestali civili sa Kosova, doprinela bi otvaranju arhiva srpske vojske i policije i utvrđivanju odgovornosti pojedinaca iz tog perioda. No, srpska politička elita i dalje neguje revizionizam u odnosu na ratne događaje na Kosovu kroz dostupne mehanizme, pre svega medije i kroz propagandističko izdavaštvo i kinematografiju. Za zločine nad kosovskim Albancima, pravosnaųno su osuđeni najviši politički i državni zvaničnici Srbije. Neki su već odsluųili zatvorske kazne i nakon povratka u Srbiju (general Lazarević 2015. godine, general Ojdanić 2013. Šainović 2015. (ranije, Šljivančanin, prvostepeno osuđeni na 17 godina zatvora za zločine u Vukovaru, pravosnaųno na 10 godina), politički establišment je uz njihovu pomoć krenuo u otvorenu revizionističku

³² Nakon rata, nad grobnicom su postavljeni temelji na kojima je izgrađen ekonomski objekat državnog preduzeća "Kosmet-put"!

³³ Najveći broj civilnih ųrtava Srba i Roma, nastao je u talasu osvetničkog terora Albanaca nakon potpisivanja Vojno-tehničkog sporazuma (tzv. "Kumanovskog sporazuma") 09.06.1999. godine i odlaska srpskih snaga bezbednosti sa Kosova. Vojne i policijske snage Srbije napustile su teritoriju Kosova 19. i 20.06.1999. U talasu nasilja koji je usledio, ubijen je veliki broj građana nealbanske nacionalnosti-uglavnom Srba i Roma, dok se ne mali broj iselio u Srbiju, više videti u, Human Rights Watch (2001) *Po naređenju - ratni zločini na Kosovu*, "Samizdat B92", Beograd.

³⁴ Opaska Tomislava Nikolića 2015. godine, tadašnjeg predsednika Republike Srbije upućena Vladimiru Vukčeviću, tadašnjem tuųiocu za ratne zločine povodom najavljene istrage protiv generala Ljubiše Dikovića o njegovoj ulozi u ratnim zločinima na Kosovu od 1998. do 1999.- "Neka malo razmisli šta on to kopa po Srbiji", potpuno je jednoznačna, navedeno prema Radio Slobodna Evropa, *Nikolić: Tuųilac Vukčević da razmisli što kopa po Srbiji*, 14.02.2015, dostupno na www.slobodnaevropa.org, pristupljeno 16.06.2019.

kampanju o događajima na Kosovu 1998. 1999. godine. U medijskoj sferi potpuno je skrajnuta istina o ulozi srpskih bezbednosnih snaga i njenih komandanata u vršenju zločina dokazana kroz sudske postupke i pravosnažne presude. Osuđeni ratni zločinci dobili su pun tretman srpskih medija da kažu "pravu istinu" o događajima na Kosovu; država Srbija počela je otvoreno finansirati i medijski podržavati štampanje knjiga i publikacija osuđenih ratnih zločinaca čiju promociju dobijaju od najviših državnih zvaničnika³⁵. Trend poricanja posledica nacionalističkih akcija, Srbija i dalje nastavlja jer "srpsko društvo još nije prošlo kroz političku i mitsku dekonstrukciju koja bi ga učinila modernom političkom i moralnom zajednicom prihvatljivom za različitosti. Ovako, dugotrajno i uporno se batrga između sopstvene slike sveta i neupitnosti istorijskih činjenica (Todorović, 2019, s. 215).

4. ZAKLJUČAK

Rad je strukturisan tako da je najpre izložena istorijsko-politička pozadina sukoba na Kosovu i Metohiji, a zatim i deskripcija glavnih tačaka otvorenog oružanog sukoba u kom je represivni policijski aparat Republike Srbije bio stavljen u funkciju etničkog čišćenja albanskog civilnog stanovništva od 1998. do juna 1999. godine. Centralni deo rada posvećen je prikazu *obrasca etničkog čišćenja albanskog stanovništva* sprovedenog od strane Ministarstva unutrašnjih poslova i *obrasca sistematskog prikrivanja počinjenih masovnih neselektivnih ubistava albanskih civila*. Rad ukazuje i na ideološko-političku instrumentalizaciju Ministarstva unutrašnjih poslova kao bitnu odrednicu njegove funkcionalnosti i organizovanosti koja je doprinela njegovom stavljanju u ulogu subjekta za rešenje političkog konflikta. Period takve njegove uloge još uvek je obavijen velom tajne i nalazi se van domašaja najšire javnosti u Srbiji.

Doprinos ovoga rada je upravo u izlaganju javnosti - stručnoj i laičkoj, uloge MUP-a Republike Srbije u enormnom kršenju ljudskih prava na Kosovu i Metohiji tokom trajanja oružanog sukoba. U tom smislu, saznanje o ulozi bezbednosnih snaga Republike Srbije u kršenju zakona

35 Na sajmu knjiga u Beogradu 2018. godine na štandu Ministarstva odbrane, predstavljene su knjige osuđenih zločinaca: Vojislava Šešelja, generala Vladimira Lazarevića, generala Nebojše Pavkovića i drugih. Predstavljanje je popraćeno govorom ministra Aleksandra Vulina vidno tendencioznom ka reviziji događaja iz 90-tih godina i ulozi Srbije u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. Prošle godine, u produkciji Radio-televizije Srbije (pod pokroviteljstvom Ministarstva odbrane!), snimljeno je nekoliko igrano-dokumentarnih filmova o ratnim događajima na granici između Albanije i Kosova 1999. godine: *Ratne priče sa Košara*, *Ratne priče sa Pastrika* u kojima ni jednog trenutka nije podvučen stvarni kontekst događaja. U filmovima nema pomena o tome da su se istovremeno u pozadini granice odvijali masovni zločini nad civilnim albanskim stanovništvom koje su udruženo sprovele jedinice Vojske Jugoslavije, jedinice MUP-a Srbije i paravojne snage zbog čega su pred MKSJ osuđeni najviši državni, vojni i policijski zvaničnici Srbije, te da je akcija međunarodnih snaga stacioniranih u Albaniji bila usmerena na sprečavanje daljih akcija srpskih snaga uperenim ka etničkom čišćenju albanskog civilnog stanovništva u opštinama Đakovica, Dečani, Orahovac, Suva Reka, Prizren i drugim. O posledicama ratnih aktivnosti srpske bezbednosnih snaga 1998. i 1999. godine u ovim delovima Kosova, detaljnije, OEBS (1999), *Kako viđeno, tako rečeno, izveštaj: oktobar 1998.-juni 1999*; Fond za humanitarno pravo (2017) *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, Beograd; Human Rights Watch (2001) *Po naređenju- ratni zločini na Kosovu*, "Samizdat B92, Beograd.

i eklatantnoj zloupotrebi, treba da podstakne na napore za demokratizacijom ovih značajnih elemenata državne strukture i njihov demokratski nadzor. Presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), izveštaji kredibilnih međunarodnih organizacija o ratnim događajima na Kosovu između 1998. i 1999. godine u kojima su učestvovalе srpske bezbednosne snage, nedvosmisleni su u pogledu kršenja zakonskih normi - domaćeg i međunarodnog prava. Ono se nije ticalo samo ekscenčnih i sporadičnih situacija nego je krajem 1998. godine dobilo oblik planskog i sistematskog zločina - svom silinom usmerenog ka albanskoj etničkoj zajednici na Kosovu koji je trajao do sredine juna 1999. godine.

Takođe, doprinos ovoga rada je u njegovom sintetskom obuhvatu jednog šireg vremenskog okvira kroz koji je pojašnjen dugi period latentnog društvenog i političkog sukoba na Kosovu i Metohiji, za koji društvene elite nisu mogle pronaći vertikale kompromisa i konsenzusa. Pre svega se misli na jačanje srpskih nacionalističkih pogleda na moguća rešenja sukoba koji su 90-tih postajali sve radikalniji i sve više računali na primenu otvorene sile protiv sopstvenih građana na Kosovu i Metohiji.

Srazmere i intenzitet sistematskih postupaka policijskih snaga dokazani su kroz sudske postupke pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u kojima je utvrđeno postojanje udruženog zločinačkog poduhvata (UZP) najviših političkih, vojnih i policijskih zvaničnika usmerenog ka izmeni etničke strukture u 13 kosovskih opština- putem masovnih vansudskih pogubljenja i masovne depotracije albanskog civilnog stanovništva u Makedoniju, Crnu Goru, Albaniju i Bosnu i Hercegovinu. Istovremeno, postojanje svesti o obimu zločina etničkog čišćenja albanskog civilnog stanovništva koje su sprovodile srpske bezbednosne snage, najviši policijski rukovodioci iskazali su kroz plansko i sistematsko prikrivanje zločina putem premeštanja tela žrtava i njihovo skrivanje u masovnim grobnicama u Srbiji.

LITERATURA

- Cipek, T. (2010). *Imperijalni imaginarij 1918-2008, Velikosrpstvo Radikalne stranke*, Zbornik radova s međunarodnog naučnog skupa, *Godina 1918.– prethodnice, zbivanja i posledice*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- Danilović, R. (1993). *Upotreba neprijatelja-politička suđenja u Jugoslaviji 1945-1991*, "Valjevac" Valjevo.
- Fira, A. (1962). *Autonomne jedinice u našem ustavnom sustavu*, časopis "Arhiv za pravne i društvene znanosti", br. 3-4.
- Fond za humanitarno pravo (2017). *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima rata na Kosovu: Operacija skrivanja tijela*, Beograd.
- Fond za humanitarno pravo (2017). *Dosije: Operacija "Reka"*, Beograd.
- Human Rights Watch (2001). *Po naređenju- ratni zločini na Kosovu*, "Samizdat B92", Beograd.
- Human Rights Watch (2000). *Civilne žrtve bombardiranja NATO-a*, "Samizdat B92", Beograd.

- ICTY, "Indicment Milosevic and Others ("Kosovo"), IT-99-37, 24. maj 1999.dostupno na [http: /icty.org](http://icty.org), pristupljeno 21.06.2019.
- Klark, K. (2014). *Mesečari- kako je Evropa krenula u rat 1914*, Helix, Smederevo.
- *Kosovska knjiga pamćenja (1998-2000)*, dostupno na www.hlc-rdc.org pristupljeno 21.10.2019.
- Kristan, I. (1981). *Ustavnopravni položaj autonomnih pokrajina u SFRJ, "Socijalizam"*, br.10.
- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, u predmetu IT-05-87/1-A, dostupno na [http: /icty.org](http://icty.org), pristupljeno 21.06.2019.
- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Nikole Šainovića i drugih*, u predmetu IT-05-87, dostupno na [http: /icty.org](http://icty.org), pristupljeno 2019/6/21 pristupljeno 21.06.2019.
- Nikolić, P. (1991). *Ustavno pravo, "Narodne novine"*, Beograd.
- Noel, M. (2000). *Kosovo- kratka istorija (prevod Amira Sadiković)*, "Dani", Sarajevo.
- Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (1999). *Kako viđeno, tako rečeno, izveštaj: oktobar 1998.-jun 1999*. Beograd.
- Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (1999). *Kako viđeno, tako rečeno, izveštaj: jun 1999.-oktobar 1999*. Beograd.
- Pilar, I. (1997). *Uvijek iznova Srbija, "Consilium"*, Zagreb.
- *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, "Službeni glasnik RS"*, broj 79/91.
- Radio Slobodna Evropa (2015). *Nikolić: Tužilac Vukčević da razmisli šta kopa po Srbiji*, 2015/2/14, dostupno na www.slobodnaevropa.org, pristupljeno 16.06.2019.
- *Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1199(1998)*, dostupno na digitallibrary.un.org
- Sirotković, H.; Margetić, L.(1988). *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije, "Školska knjiga"*, Zagreb.
- Šalja, K. (1982). *Razvoj autonomije u SFR Jugoslaviji, "Marksizam"*, br.2.
- Todorović, Z. (2019). *Poricanje i zaborav: stara "etika" srpskog nacionalizma, "Pregled" br. 1*, Sarajevo.
- Todorović, Z. (2019). *Savremeni srpski nacionalizam: mehanizam i alati za njegovo uzdizanje u, "Bosna i Hercegovina: izazovi 2019-2029"*, Pravni fakultet u Travniku.
- Tucović, D. (1914). *Srbija i Arbanija– Jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije, "Radnička štampa"*.
- *Zakon o unutrašnjim poslovima "Službeni glasnik RS"*, br. 44/91, br.79/91, br.54/96.

THE ROLE OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE CONDUCT OF ETHNIC CLEANSING OF THE ALBANIAN POPULATION IN KOSOVO AND METOHIJA FROM 1998 TO 1999

Professional paper

Abstract

The paper presents a short chronology of the political conflict in the Autonomous Province of Kosovo and Metohija (Socialist Autonomous Province of Kosovo, until the constitutional changes of 1989), which in the 1990s turned into an armed conflict in which the security forces of the Republic of Serbia from October 1998 to June 1999, carried out a planned action of ethnic cleansing of Kosovo Albanians. In the action, several thousand Albanian civilians were executed extrajudicially and between 800,000 and 850,000 Albanians were forcefully expelled to Macedonia, Montenegro, Albania and Bosnia and Herzegovina. This paper is based on the final judgments of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) by which the highest state officials and military and police generals in the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia were convicted of joint criminal enterprise aimed at altering the ethnic structure in at least 13 Kosovo municipalities, especially in the period of the NATO alliance campaign from March 24 to June 12, 1999. The role of the Ministry of Interior in the joint criminal enterprise (JCE), as established by the ICTY judgments to the then Ministry of Interior leaders: Vlastimir Đorđević, head of the Public Security Department, Sreten Lukić, head of the Ministry of Interior Staff for Kosovo, (Vlajko Stojiljković, the Minister of Interior, was also accused, but he committed suicide in 2002) - is undoubted. Therefore, it calls for a public analysis and presentation of the role of this part of the repressive apparatus of the state of Serbia in the ethnic cleansing of Kosovo Albanians, as well as its role in the planned and systematic concealment of crimes. The concealment of the crime was conducted from March to June 1999 by the Ministry of Interior forces through secret operations of transfer of bodies of Kosovo Albanians from primary graves in Kosovo and their burial in mass graves at secret locations in Serbia. Three graves were discovered in 2001 and one in 2013, with the assumption that there are more because they are looking for another 1,086 Albanian victims and 562 victims of Serbs, Roma, Bosniaks, Egyptians, Ashkali and others.

Keywords: Police, police forces, abuse, war in Kosovo, war crimes, civilian population, ethnic cleansing, joint criminal enterprise, mass graves, hiding bodies of Kosovo Albanians

Podaci o autorima

Zoran D. Todorović, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.
E-mail: zorantodorovic2609@gmail.com